

HAGYOMÁNY

„Régen vala csak egy erős kaputok, Kit az Nándorfehérvárnak ti hívtok...”

Nándorfehérvár a legtöbbet ostromolt várak egyike. Hős védőjéről, Hunyadi Jánosról délszláv balladakör keletkezett; a magyar hagyomány megőrizte az életét feláldozó – a várra zászlót kitűző törököt magával a mélybe rántó – Dugovics Titusz emlékét, miként kései leszármazottjával kapcsolatosan megjegyezte ezt egyik levelében Bercsényi Miklós kuruc főgenerális. Költőink közül többek között Csokonai Vitéz Mihály, Garay János, Vörösmarty Mihály, Arany János énekelték meg a vár hős védőinek dicsőségét.

Nándorfehérvár – Belgrád magyar neve – „fehér kőből épült várat” jelent. A név jelzi az ellentétet a túlparti Zimony földvárához képest. Neveztek Bolgárfehérvárnak is – miként a Képes Krónika írja. A „nándor” szó a középkori magyar nyelvben egyébként „dunai bolgárt” jelentett.

A Száva és a Duna összefolyásánál stratégiai szempontból igen fontos helyen a folyó fölé 50 m magasságba emelkedő hegyen az i. e. I. században a római légiók építettek erődített tábornot, majd várost is – neve Singidunum. A római birodalom kettészakadása után több mint fél évezreden keresztül a bizánci császárság egyik legfontosabb végvára – Alba Graeca néven.

A magyar seregek először 1071-ben jelentek meg Bolgárfehérvár falai alatt. Ekkor ugyanis az történt, hogy a vár őrségének biztatására Zimonynál besenyők törtek a Szerémségbe és nagy pusztítást vittek véghez. Salamon király Géza és László hercegekkel együtt harcba indult ellenük. A Képes Krónika leírása szerint a görögök a Száván átkelő magyar hajókat megróbbálták – feltehetően az ún. görögtűzzel – felgyújtani, azonban az átkelést megakadályozniok mégsem sikerült. A szorult helyzetbe jutott várvédők a besenyőket hívták segítségül, azzal ámítva őket, hogy csak kisebb magyar hadakkal állnak szemben. A magyar királyi sereg túlereje hamar eldöntötte a csatát, a besenyőket teljesen szétverték. Ezután az ácsokkal nyolc fatornyot készíttettek, magasabbakat a város falainál, s tetejükre a magyarok egészen a város közepéig nyilazhattak. A tornyok között ugyanannyi hajítógép okáta lövedékeit. A falak megbontását és a kapuk megközelítését hosszú védőfedelek oltalma alatt kísérelték meg. Néhol egészen az alapjáig omlott le a fal, de a védők hősiesen megoltalmazták a réseket. Már harmadik hónapja tartott az ostrom, amikor – a Képes Krónika szerint – egy régebben rabságba esett magyar leány – felgyújtotta a várost s a heves keleti szélben kigyulladt az összes épület. A réséken berohanó magyar seregnek a tűztől is veszélyeztetett görögök nem tudtak ellenállni. A megmaradt harcosok vezérékkel, Nikotással a várba menekültek. A várost elfoglaló magyarok kezébe hatalmas zsákmány jutott. A várban lévőök az ellenállás reménytelenségét látva megadták magukat.

A bizánciak a fontos várat már 1072-ben visszafoglalták. Ugyanakkor a magyar királyi és hercegi csapatok bizánci területre támadva értek el jelentős sikereket s nagy zsákmánnyal tértek haza.

1127–1129 között ismét fellángoltak a harcok Bizánc és Magyarország között, főleg amiatt, hogy a bizánciak befogadták a trónra veszélyes Álmos herceget. II. István 1127-ben elfoglalta Nándorfehérvárt, erősségét használhatatlanná tette, s fölépítette vele szemben Zimonyt. Komnensz Manuel bizánci császár ellentámadása Zimony elesztését és Nándorfehérvár újjáépítését jelentette. A harcnak az 1129-ben kötött béke vetett véget.

A XII. század közepén a bizánci trónviszályt felhasználva II. Géza király az általa támogatott trónkövetelő révén harc nélkül megszerezte Nándorfehérvárat. Mikor ismét bizánci kézre került, III. Béla indított visszaszerzésére hadjáratot 1182-ben és sikert is ért el.

Három esztendővel később Béla leányát II. Izsák bizánci császárhoz feleségül adva, hozományul a bizánciaknak juttatta Nándorfehérvárt és a másik fontos környékbeli várat, Barancsot. A két erősséget 1213/14-ben II. Endre király szerezte vissza és csatolta Magyarországhoz. Fia, IV. Béla Nándorfehérvár székhellyel a tatárjárás után megalakította a macsói bánságot, a déli határvidélem egyik fontos területi egységét.

1317-ben II. Uroš István szerb uralkodó foglalta el Nándorfehérvárt és a macsói bánságot, de két esztendővel később mindkettőt visszafoglalta Károly magyar király.

1426-ban nagy jelentőségű szerződést kötött Zsigmond király és Lazarevics István szerb despota: István halála után Nándorfehérvár, Galambóc vára, meg Macsó a magyar királyra száll. A szerződés hamarosan teljesült s ettől kezdve csaknem egy évszázadon keresztül Nándorfehérvár vára fogta fel a törökök Magyarország ellen intézett legerősebb csapásait. Nyolcvan esztendő alatt hat ostromot kellett a várnak kiállnia. 1440 áprilisában, amíg a magyar urakat a trónért folyó harc kötötte le, II. Murád török szultán hadai Nándorfehérvárt ostromolták. Tallóci János vránai perjel vezetésével azonban hónapokon keresztül kitartott a magára hagyott őrség és a várat megtartotta.

1456-ban II. Mehmed szultán kísérlete meg Nándorfehérvár ostromát. A hatalmas szultáni sereg megindulásának hírére szinte egész Európa megrettent. Június 29-én III. Calixtus pápa elrendelte a déli harangozást – a török támadás kivédésére való könyörgésként. A váron azonban a harangszó mit sem segített, annál inkább Szilágyi Mihály vitézeinek kitartása, Hunyadi János segélyhadának elszántsága és a Kapisztrán János által gyűjtött kereszteshadak halált megvető bátorsága. Július 4-én kezdődött az ostrom, s 22-én este már menekülésszerűen vonult vissza a szultán. Méltán írhatta Thúróczy János a krónikájában a következőket: „ki maga akart uralkodni az egész földkerekségen... paraszti kéz verte le, járatosabb a kapa, mint a fegyver forgatásában; s ki sok kürt, harcibod hangja mellett, nagy vigassággal jött, búsan, éj csendjében, rútol futamodott meg...”

Mátyás király uralkodása alatt a törökök nem próbálkoztak Nándorfehérvár ostromával. Az 1490-es évektől azonban megélnékültek a harcok a török végeken. 1456 után 1492 márciusában kísérelték meg először Nándorfehérvár elfoglalását. Kinizsi Pál felmentő serege azonban időben érkezett. 1494 szeptemberében a törökverő Kinizsi még egyszer megsegítette a várat, ahol az őrség egy részét megvesztegették a törökök, s váratlan megrohanással kísérelték meg bevételét. Két hónapra rá Kinizsi már halott, s nem volt aki minden vonatkozásban pótolja. Negyedszázadig azonban a törökök itt nem próbálkoznak, a magyar végvári vonal más részeit támadták. A nándorfehérvári vitézek a török portyázókat próbálták a gazdag Szerémségtől távol tartani; 1514-ben Dózsa parasztfelkelői ellen harcoltak Bács és Bodrog vármegyében.

1518-ban meglepetésszerű megrohanással próbálták Nándorfehérvárt elfoglalni a törökök – ismét sikertelenül. 1521-ben került sor a döntő összecsapásra. A fiatal szultán, II. Szulejmán személyesen vezetett hadat Magyarország ellen. Július 3-án zárták körül a várat Hüsrev szendrői bég csapatai, s 10-én megkezdték a külső falak lövetését. A szultáni főszereg máshol harcolt s nem sok híja volt annak, hogy a dívánban dülő ellentétek miatt abbamaradjon Nándorfehérvár ostroma. Az igazi harc augusztus 1-jén kezdődött, amikor a szultán személyesen jelent meg válogatott csapataival a falak előtt. Augusztus 8-án elesett a város, 27-én aknával felrobbantották a kulcsfontosságú Nyebojsza-tornyot. 28-án kiszökött az egyik albán, Móré Mihály; 29-én a felmentő hadat hiába váró őrség megadta magát. „Magyarország védőfala” – ahogy Oláh Miklós írta –, nem volt többé. 1548-ban méltán fogalmazta meg históriás énekében a derék Tinódi Lantos Sebestyén az ország romlásán, fogyásán keseregve:

*„De meggondolhatjátok ezt magyarok,
Régen vala csak egy erős kaputok,
Kit az Nándorfehérvárnak ti hívtok,
Csak arra es rosszul ti gondolatok,*

*Ezt tudjátok mast vagyon sok kaputok,
Kikben kevés vitézőket tartotok,
Azokat es igen koplaltatjátok,
Mire zsoldjokat ti meg nem adjátok.*

A vár őrsége az ostrom előtt mindössze hétszáz főnyi volt. Az ország vezetésének ilyen mértékű felelőtlensége egyenesen elképesztő. Igaz, hogy válogatott, kitűnően képzett elit katonaság ez, s hozzászámíthatjuk a városi szerb polgárságot is, ami a fegyverforgatók számát legalább a kétszeresére emelte, de még így is csak töredéke a vár megvédéséhez szükséges erőnek. Már javában folyik a harc, amikor a király néhány száz fős „felmentő” serege Budáról megindul –, hogy visszaforduljon, hiszen ekkora had vadászathoz talán elég, de a szultán ellenében aligha.

Nándorfehérvár védői mindent megtettek, amit ember tehet, nem érheti vád őket; a nyomasztó túlerő ellenében helyzetük reménytelen volt. Mikor kivonult a hetvenkét főnyire fogycsoport az őrség, emelt fejű tehet, ők nem hibáztathatók a vár elestéért. II. Lajos szomorúan írta nagybátyjának, Zsigmond lengyel királynak: „Országunk most nyitva áll a törökök előtt vízen és szárazon, és sohasem lehet boldog és nyugodt, míg Szabács és Nándorfehérvár az ellenség kezén marad.” Tehát világosan látta, mi a teendő: vissza kell foglalni a várat, ha már veszni hagyták. Tudták a főurak is, a király is, de semmit sem tettek, pedig egy esetleges hadjárat nem volt eleve esélytelen!

Belgrád a törökök számára biztonságos helynek számított az 1680-as évekig, a várban viszonylag kis létszámú volt az őrség. 1636-ban váratlan esemény zavarta meg nyugalmukat. Naima török történetíró Tarikh című művében írta le a rendkívüli eseményt: Belgrád várában volt egy verem, amelyben magyar és tót „hitetleneket” tartottak fogva. Bejáratát – vasrácsos ajtó volt – éjjelente egy-két közvitéz őrizte. A rabok leszakították a zárat, a várbeli janicsárokat leöldösték, s a fellegvárat hatalmukba kerítették; mindössze nyolcan voltak. A kapukat bezárták, az utakat eltorlaszolták s a bástyákról löni kezdték a várost. Nagy zavar támadt a török helyőrség soraiban. Nem mertek roharni, nehogy a rabok a lőporatoryba tüzet vessenek és az egész várat elpusztítsák. A budai Musztafa efendi – aki értett magyarul – a fellázadt raboknak bekiabálta, hogy adják fel a várat, kezességet vállal, hogy semmi bántódásuk nem lesz. Szerződést is kötöttek. A rabok közül azonban két sokat tapasztalt végvári vitéz nem bízott a török szavában. A folyó felől lévő bástyánál lebecsátokoztak és a Szávába ugrottak. Egyik úszva a szerémi partra ért, az onnani „hitetlen ráják” – azaz keresztény alattvalók – lóra ültették és megmenekült. A másik a Dunába sodródott, reggelre kimerülten fogságba került és karóba húzták. De nem jártak jobban azok sem, akik hittek a törökök szavának: kettőt karóba húztak, a többit lefejezték, kivéve egy fiatal magyar fiút. A budai pasa útban székhelye felé értesült az eseményről. Visszaforodott, s a belgrádi török parancsnokokat – vigyázatlanságukért – szintén halálra büntette.

Több mint másfél száz év múltán, 1688 augusztusában próbálkozott először keresztény sereg Nándorfehérvárt visszafoglalni – sikerrel. Ezt követően egy évszázad leforgása alatt hatszor cserélt gazdát a vár, míg végül 1867. április 6-án az utolsó török katona is kivonult belőle s a város a független Szerbia fővárosa lett. A vár később egy ideig börtön, jelenleg épületei múzeumnak adnak helyet.

Nándorfehérvár (Belgrád) vára a Duna és a Száva összefolyásának szögletében emelkedő hegyfokon áll. A hegy három oldalról meredek, a déli oldalon azonban enyhe lejtővel olvad a fennsíkra – ez a legebezetőbb pontja. A fellegvárat a középkorban délről kettős árokkal védelmezett fal védte. A fellegvár alatt, a Duna-Száva összefolyásánál létesült a naszádosok kikötőjét védelmező vízvár, dél felé terült el a fallal körülvett hármastagolású város. A török időkben nem sokat változott a várrendszer, Habsburg kézre kerülve azonban Vauban rendszerében hatalmas bástyák és előművek épültek, kazamatarendszert alakítottak ki. Ezek jórészt ma is láthatók, a középkori erősből azonban alig maradt valami.

Csorba Csaba

Trinitáriusok Magyarországon

A trinitáriusok (mathurinok), vagyis a szentháromságnak foglyok kiváltásával foglalkozó rendjét a provençe-i báró, Matha János párizsi teológiai magiszter, Notre Dame-i kanonok és Valois Félix, a Capetingek királyi véreből származó corfroid-i (Aisne-vidéki) remeték alapították. Mathurinoknak nevezték őket, szent Mathurin kápolnája mellett fekvő párizsi kolostorukról. III. Ince pápa pedig, aki ifjúkorában mint Segni Lothar gróf Matha-i Jánosnak párizsi iskolatársa és barátja volt, 1198-ban megerősítette és Szent Agoston szabályainak követése mellett arra kötelezte a rend tagjait, hogy a pogányok fogságában sanyalódó hitsorsosait, ha kell, még önmaguk feláldozása által is kiváltás. A pápa a szentháromság rabkiváltó rendjének (Ordo Sanctissimae Trinitatis de redemptione captivorum) megjelölte, hogy a rend tagjai fehér rendöltönyt viseljenek, fehér vállvetőjükön (skapulare) vörös és kék színű keresztrel. Ezenfelül fekete köpenyt és kerek kalapot. A rend gyorsan elterjedt, nagy adományokban részesült s már az 1200. évben 200 keresztény foglyot kiszabadíthatott. Generálisuk a Cerf-Froid kolostorban székelte. A századok folyamán kb. 900 000 keresztény foglynak adták vissza szabadságát.